

III. SELİM VE II. MAHMUD DÖNEMLERİNDE ANKARA'DA İKİ KIŞLA TASARIMI

Oya Şenyurt

Giriş

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan iki kışla planı, birbirini takip eden iki farklı zaman aralığında, iki ayrı ordu modernleşmesi görüşüne hizmet eden III. Selim ve II. Mahmud dönemlerine ait izleri taşıması açısından önemli görünmektedirler. Her iki sultanın İstanbul'da inşa ettirdiği kışla binaları mimarlık tarihçileri ve konuyla ilgilenen araştırmacılar tarafından iyi bilinmektedir. Ancak, söz konusu iki sultandan III. Selim'in iktidarda olduğu yıllarda ordu modernleşmesinin Anadolu'da bıraktığı mekansal izler ile II. Mahmud döneminde hem Anadolu hem de Rumeli'deki yansımaları, mimarlık tarihçilerinin ilgi odağında pek fazla yer almamıştır. Bu makalede, bir mimarlık tarihçisi gözüyle, belgelerin elverdiği ölçüde iki ayrı döneme ait kışla planları incelenerek, yapım süreçlerinin kapsamı içine giren; inşa kararları, inşaat malzemeleri ve yapım usulleri değerlendirilecektir.

1907 yılı Ankara Sâlnâmesi'nde şehrin dışında yer alan iki kışla binasından söz edilmektedir.¹ Ancak, belge taramalarında yapımları dolayısıyla adı geçen, Ankara'da geç Osmanlı'ya ait üç kışla inşaatına rastlanmıştır, ikisinin planı bulunabilmiştir. Bunlardan, 1804 yılında III. Selim ve 1837 yılında II. Mahmud döneminde inşası bitirilen iki kışlanın planına ulaşılmış, 1845 yılında yapımı devam eden süvari kışlasının planına ulaşılamamıştır.² II. Mahmud döneminde 1837 yılında yapılması öngörülen ve aynı yıl planı çizilen redif kışlasına ait az sayıdaki belge, arşivde HAT. (Hatt-ı Hümayûn), kataloglarında yer almaktadır. Bu yapının inşa süreci hakkında bilgi sahibi olunamamakla birlikte, söz konusu katalogta var olan planı

¹ *Ankara Vilayeti Sâlnâme-i Resmîsi 1325 (1907)*, 1995, s. 103.

² BOA., C.AS., Dosya no: 571, Gömlek no: 23988.

üzerinden inceleme yapılmıştır. Baron von Vincke'nin 1838 yılında hazırladığı Ankara planı üzerinden, Semavi Eyice'nin kale çevresindeki bazı yapıların isimlerini yazarak belirgin hale getirdiği bir başka plan sayesinde de "redif kışlası"nın Hacı Bayram Camii ve Paşa Sarayı yakınlarında inşa edildiğini tespit etmek mümkün olmuştur (Harita 2).³

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde C.AS. (Cevdet Askeriye) kataloglarında bulunan, Ankara Akköprü yakınındaki kışlanın plan ve görünüşlerinin varlığını haberdar eden belge özeti üzerine, Dosya numarası: 960, Gömlek numarası: 41760 olan, keşif defteri ve planı içeren dosya talep edilmişse de tadilata ihtiyaç gösterdiği gerekçesiyle elde edilememiştir. Hizmet dışı olan bu dosyadaki çizimlerin dışında aynı katalogta yer alan Dosya no: 167, Gömlek no:7314 olan bir dosyada kışla planı, keşif defteri ve konuyla ilgili çeşitli yazışmalara ait bir başka belge grubuna ulaşılmıştır. Bu dosyadaki çizim paftasının alt bölümü kısmen parçalanmış olmakla birlikte, yapının genel tasarım özelliklerinin okunmasında bir sorun yaşanmamıştır. C.AS. katalogları içindeki bir belgede kışlaya ait plan ve ön görünüş birarada çizilmiş ve renklendirilmiştir. Plan ve görünüşün çizimleri ışığında yapının tasarım özelliklerinden söz etmek de mümkün olabilmektedir (Plan 1).

Elde edilen kışla planlarının ve inşaat süreçlerinin ne kadarının harfiyen uygulandığına dair fikir yürütmek zor olmakla birlikte, Anadolu'da III. Selim ve II. Mahmud dönemine ait ve hızla yok olan kışla yapılarının da benzer plan düzenleri veya süreçleri geçirmeleri olasılığı sebebiyle araştırma sonuçlarının okuyucu ile paylaşılması gerekli görülmektedir. Bu iki farklı döneme ait, arşivde var olan kışla tasarımları uygulansın ya da uygulanmasın, sultanların kışla için uygun buldukları formlar ve keşif defterlerinde kalfa ve başmimarların inşaat malzemesi ve yapım usulleri için verdikleri bilgiler; dönemin kışla yapım sistemi açısından önemli veriler sunmaktadır. Ankara'da yapılması öngörülen, biri III. Selim'in Nizâm-ı Cedîd ordusu kurma amacına mekansal hizmet veren, diğeri II. Mahmud'un Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye ordusunun parçasını teşkil eden redif birliklerine mekansal hizmet veren ve yaklaşık olarak 30 yıl arayla çizilmiş bu iki plan, kuşkusuz düşünsel süreçlerini tasarımlarına yansıtmuş olan müelliflerin birbirlerine benzer ya da farklı yaklaşımlarının analizini yapmayı da gerekli kılmaktadır.

III. Selim Döneminde Ankara'da Kışla Yapımına İlişkin Girişimler

III. Selim'in askeri alanda gerçekleştirmeye çalıştığı yeniliklerin en önemlisi Nizâm-ı Cedîd adı ile anılan bir ordunun kurulmasıdır. Bu ordunun izlerini Anadolu'daki ortalarda (bölük) bulmak mümkündür. Anadolu'da Ankara, Bolu, Kır-

³ Semavi Eyice, "Ankara'nın Eski Bir Resmi", *Türk Tarih Kurumu tarafından yayımlanan Atatürk konferansının IV. Cildindeki makalenin ayrı basımıdır*, Ankara, 1972, s.n.y.

şehir, Kayseri, Kastamonu, Kütahya, Amasya, Sivas, Aydın, Çankırı, Çorum, Ak-saray, Menteşe, Seydişehir, Niğde, Hamid, İçel, Karaman Süvari ortası III. Selim döneminde kurulmuştur. Ankara ortası Anadolu'da kurulan ilk ortarlardan biridir. Alaybeyleri buradan Üsküdar ocağına 1802 yılı sonlarından beri asker yazıyorlar-dı. Bu askerler Üsküdar'daki kışlaya gelip nöbetleşe talimlerini ve eğitimlerini ta-mamladıktan sonra memleketlerine dönüyorlardı. Üsküdar'a yollanan askerlerin gidiş gelişlerinin zorluğu, masraflarının fazlalığı ve ayrıca bunların izinli olarak vilayetlerine geri döndükten sonra, buralarda nöbetleşe görev yapmalarının zor-laşması, Ankara'da bir kışla yapılmasını gerekli kılmıştır.

Ankara'da bir kışla yapılması, askerlerin buldukları mahalde talim yapmaları uygun görüldüğündendir ve bu durum belgelerden de anlaşılmaktadır.⁴ III. Selim döneminde inşa edilen kışlanın yakınındaki Akköprü; Selçuklu dönemine aittir ve bugün Yeni Mahalle ilçesi sınırları içinde bulunmaktadır. Anadolu Selçuklu sultanı Birinci Alaaddin Keykubad tarafından Ankara Çayı üzerine 1222 yılında mimar Bedreddin'e yaptırılmıştır.⁵ Ankara-İstanbul yolu başlangıcında bulunan köprü, günümüzde sadece yaya geçişleri için kullanılmaktadır.⁶ Akköprü yakınında inşa edilmesi kararlaştırılan kışlanın Ankara'nın merkezine yarım saat uzaklıkta oldu-

⁴ Belgede şöyle geçmektedir: "(...)Üsküdar Ocağı'na sevk ve irsal birle el yevm imal ve istihdam olunmakda olan yedi yüz elli nefer piyade asker bir müddet bu tarafda talim ve terbiye ile istihdam olunduktan sonra mezunen vilayetlerine iade olunduklarında vilayetlerinde dahi münevvebe suretine rabt ile aralık aralık meşk ve talim etmeleri için mahallinde bir kışla tahsis ve inşası irade-i seniyyem muktezasından ve neferat- ı mezbure hengam-ı şita hululünde izin ile vilayetlerine iade olunacaklarına binaen kışlak-ı mezkurun bi mennihi te'ala işbu eyyam-ı sayfda inşa ve teknili lazimeden olmakla tez elden şimdilik dört-beş yüz nefere kafi olarak Ankara'da marifetinde münasib bir kışla mahalli muayene ve ba'dehu tevsi iktiza eder (...)". Bazı araştırmacılar, "vergi toplama, yerel düzen ve güvenliğin sağlanması ile sorumlu olmasının yanı sıra 17. yüzyıldan başlayarak, devlet adına bölgelerinden asker toplama ve bu askeri kumanda etme yetkilerini de elinde bulunduran ve giderek güçlenen âyânlara askeri anlamda artan bağımlılığın, savaşlarda alınan yenilgiler ve kaybedilen toprakların" Nizâm-ı Cedîd ordusunun kurulmasını gerekli kıldığını öne sürmektedir. Bkz. A. Hilal Uğurlu ve Filiz Özer, III. Selim'in İstanbul'u: Askeri Yapılar Üzerinden Bir Okuma, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 9, 2013, s. 4. Bir ölçüde, Nizâm-ı Cedîd'in öngördüğü askeri-mali düzenin Anadolu'da yaygınlaştırılmasının kışla yapımları ile sonuçlandığı düşünülmektedir. Konuyla ilgili yapılan başka çalışmalara göz atıldığında farklı görüşlere rastlamak mümkündür. Sözgelimi, Halil İnalçık'a göre, "Sultan III. Selim'i reformlara sevk eden ana sâik, imparatorluğun askeri gücünü canlandırıp eski haline getirme ve Karadeniz'in kuzeyindeki Müslümanlara meskûn toprakları yakın bir geçmişte zapt eden ve şimdi de bizzat İstanbul'u tehdit eden Rusları geri püskürtme kararında olmasıydı". Bkz. Halil İnalçık, *Osmanlı ve Modern Türkiye -Araştırmalar-*, Timaş, İstanbul 2013, s.51. Burada, Halil İnalçık'ın görüşü benimsenmekle birlikte, Nizâm-ı Cedîd'in kurulma sebebini araştırmayı konunun uzmanlarına bırakarak, makalenin konusunu teşkil eden kışla yapımları değerlendirilecektir. Ayrıca, belgede yazılı olanlar, diğer bir deyişle, askerlerin kendi memleketlerinde talim yapmaları için kışla yapımlarının uygun görülmesi "gerçeği" makale yazarı tarafından benimsenmiştir.

⁵ Abdülkerim Erdoğan, "Ayrılık ve Kavuşma Yeri" *Unutulan Şehir Ankara*, 1.B., Akçağ Yay., Ankara 2004, s. 99.

⁶ Anon. 2004, *Ankara Başkentin Tarihi, Arkeoloji ve Mimarisi*, Ed.: Mustafa Servet Akpolat, Erdal Eser, Ankara Enstitüsü Vakfı Yay., Ankara 2004, s. 69.

ğu da belgelerde kayıtlıdır. Bu kışlada, sancak kazalarından gelen erlerin, nöbetleşe olarak talimlerini yapmaları; bir kısmının da nöbet sıraları gelinceye kadar memleketlerine dönmeleri uygun görülmüştü.⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yazışmaları ve planı olan kışlanın; yapıldığı tarihe dikkate alındığında; 1950'li yıllarda yıktırılan⁸ Sarıkışla olduğu ortaya çıkmaktadır. Belgelerde tarif edilen kışlanın yerine ait bilgileri doğrulayan başka bilgilere ise A. Cengizkan'ın 1924-1925 Lörcher Planı'nı inceleyen çalışmasında rastlanmaktadır. Cengizkan'a göre, Sarı Kışla Von Vincke Haritası'nda eski şehrin kuzeyinde yer almaktadır⁹ (Harita 1). III. Selim dönemine ait bu kışlanın, bugün Altındağ Kaymakamlığı ile Atatürk Anadolu Lisesi'nin bulunduğu yerde olduğu yazılı kaynaklardan tespit edilebilmektedir.¹⁰ 1844 yılına ait bir belgede, kışlanın yangın geçirdiği ve tadil edildiği bilgisine ulaşılmaktadır.¹¹

Akköprü'deki kışla, Hassa mimarbaşının takririnde Üsküdar ocağına bağlı Ankara Sancağı'nda talim görmüş askerlerin iskanları için inşasına irade verilen yeni bir kışla binası olarak geçer. Yapının inşa edileceği arsanın keşif ve muayenesiyle, söz konusu yapının keşif, muayene ve gereken resmini hazırlama görevi için mimar halifesinden Seyyid Mustafa seçilerek tayin edilmiş, halifenin harcırahının verilmesi için sultandan emir beklenmiştir. Seyyid Mustafa'ya daha önce 16 M 1218/8.5.1803'de Kırşehir'deki cami, türbe gibi çeşitli yapıların keşfi ve kontrolü ile 15 Z 1218/27.03.1804'te Bolu'daki kışlanın inşası ve resminin yapılması için görev verildiği ve harcırah ödendiği tespit edilmiştir.

Üsküdar ocağına bağlı Ankara sancağında alaybeyi aracılığıyla yazılan asker ile toplanan 700 piyade Ankara mütesellimi Mesud Bey aracılığıyla Üsküdar ocağına sevk edilmiştir. Askerlerin bir süre burada talim ve istihdam edilmeleri, sonra vilayetlerine gönderilmeleri, vilayetlerinde de nöbetleşe alıştırma ve talim yapmaları için bir kışla inşa edilmesi gerekmiştir. Askerler kış mevsiminin başlaması durumunda izin ile vilayetlerine iade edileceklerinden, kışlanın yaz günlerinde inşa edilerek tamamlanması ve çok hızlı biçimde 400-500 askere yetecek bir kışla inşası uygun görülmüştür. Mütesellimin yönetiminde gerçekleştirilecek kışla inşası, kışla mahallini muayene ederek başlatılacak, kışla inşasına uygun bulunan arazi gerek duyulduğunda genişletilecek ve kışla binası ilavesini karşılayacak boyutta olacaktır. Keşif yapıp, "resmî" çıkarılan binanın masrafı deftere kaydedilerek, İstanbul'a takdim edilecektir. Tüm bu işlerin yapılması için mimar halifesi Seyyid Mustafa'ya

⁷ Sipahi Çataltepe, 19. Yüzyıl Başlarında Avrupa Dengesi ve "Nizam-ı Cedid" Ordusu, Göçebe Yay., İstanbul 1997, s. 174-175, 179.

⁸ Anon.1, 2008, *Osmanlı'da Ankara*, Ankara Büyükşehir Belediyesi Ankara Tarihi ve Kültürü Dizisi 2, 2. B., Ankara Büyükşehir Belediyesi, Ankara 2008, s. 278.

⁹ Ali Cengizkan, *Ankara'nın İlk Planı 1924-1925 Lörcher Planı Kentsel Mekan Özellikleri, 1932 Jansen Planı'na ve Bugüne Katkıları, Etki ve Kalıntıları*, Ankara Enstitüsü Vakfı, Ankara 2004, s. 121.

¹⁰ Anon.1, *Osmanlı'da Ankara*, s. 278.

¹¹ BOA., İ.DH., Dosya no: 93, Gömlek no: 4651.

görevlendirme çıkarılmasının uygunluğu 28 Ra 1219/7.7.1804 tarihli belgede belirtilmiştir.¹² Ankara mütesellimi Esseyid Mesud Ağa ve askere binbaşı olarak tayin edilen Ahmed Ağa, Ankara'ya yarım saat uzaklıkta olan Akköprü isimli yerde tamamlanan kışlanın içine asker yerleştirilmesine başladığını ve kurbanlar kesilerek ziyafet verildiğini merkeze bildirmiştir. Şaban 1219/Kasım-Aralık 1804'te kışlanın açılışı böyle bir törenle gerçekleştirilmiştir.¹³

Yapıda kullanılacak kerestenin Şurba ve Yabanabad¹⁴ kazaları ile Bolu sancağında bulunan Gerede kazasından uygun bir bedelle satın alınarak nakledilmesi tembih edilmiştir. Mütesellim, Ankara civarında Akköprü'de bulunan Şeyh Yağmur Ovası adı verilen mevkide¹⁵ Emrelioğlu tarlası olarak anılan yaklaşık 40 dönümlük alanın kışla inşasına uygun olduğunu bildirmiştir. Adı geçen bu tarlanın boyut olarak kışla yapmaya uygun olduğu, gerektiğinde bina ilavesini mümkün kılacak alana sahip olduğu ve aynı zamanda askeri talimlerin yapılması için yeterli genişlikte bulunduğu mütesellim tarafından bildirilmiştir. Sahiplerinden 150 kuruşa satın alınan ve temel kazısı yapılan arsanın bedeli nakit olarak ödenmiştir. Kışlanın inşası için gereken inşaat malzemeleri mimar halifesi tarafından hesaplanmış ve yapının toplamda 34.115 kuruşa mal olacağı tespit edilmiştir. Kışlaya ait keşif defteri ve kışlanın resmi, Ankara müteselliminin üst yazısı ile sultana sunulmuştur.

Kışlanın keşfinden daha az bedelle inşasına ve yaz aylarında bitirilmesine ekonomik sebeplerden dolayı önem verilmekteydi. Özellikle, kış aylarında amele ücretlerinin ve inşaat malzemelerinin fiyatlarındaki artış, inşaat masrafının keşif bedelini aşmasına yol açmaktadır. Bu nedenle, cami, sundurma ve akar suyun temininin gelecek yıla bırakılması uygun görülmüştür. Kışlada kullanılacak suyun saka ile idaresi ve 100 kuruş ile kışlanın ortasında bir kuyu açılması, su tesisatı için kışlaya yapılacak masrafların bir sonraki seneye ertelenmesini sağlamıştır. İltizamat mallarından gelen gelirler; tımarlar ve yapağı gümrüğünden elde edilen gelir kışla masrafına aktarılmış, hıızırıye akçeleri de inşaat giderlerini karşılamak amacıyla kullanılmıştır. Bununla birlikte, mütesellimin acil akçe isteği îrâd-ı cedîd hazinesinden 15.000 kuruş verilerek karşılanmıştır.¹⁶

¹² BOA., C.AS., Dosya no: 781, Gömlek no: 33069.

¹³ BOA., C.AS., Dosya no: 1038, Gömlek no: 45548.

¹⁴ Yabanabad bugün Kızılcahamam adıyla anılmaktadır. Belgede geçen Şurba/Şorba, Çubuk ve Kızılcahamam arasında kalan bölgedir. Bkz. Rifat Özdemir, "Ankara", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul 1991, s. 207.

¹⁵ Şeyh Yağmur Evkafı'ndandır.

¹⁶ BOA., C.AS., Dosya no:167, Gömlek no: 7314.

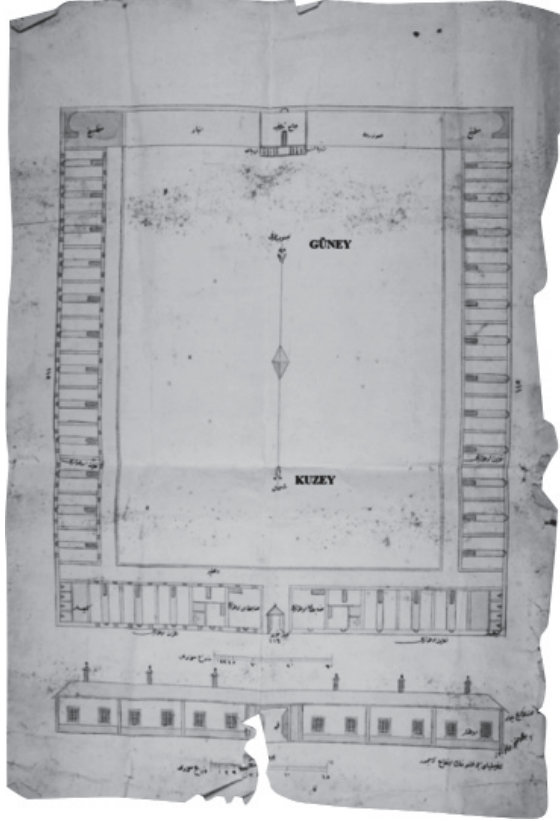

Harita 1 Baron von Vincke'nin 1838 yılında çizdiği Ankara Planı'nda çerçeve içine alınan ve kalenin çok uzağında Almanca "Kaserne" (Kışla) olarak işaretlenen yapı III. Selim döneminde inşa edilen kışla binasıdır. (Kışlanın çerçeve içine alınarak gösterilmesi yazara aittir. Ayrıca harita için bkz. Semavi Eyice, 1972, s.n.y.)

III. Selim Döneminde İnşa Edilen Kışlanın Plan ve Cephe Özellikleri

Plan düzeni açısından incelendiğinde, Akköprü yakınındaki kışla orta avlulu dikdörtgen bir plana sahiptir. Bir kapısı olan kışlanın ön cephesi ve uzun iki kenarı boyunca asker odaları sıralanmıştır. Ön cephede giriş kapısının sağında ve solunda zabitan odaları ve cephenin iki köşesinde tuvaletler (kenefler) yer almıştır. Kuzeye bakan ön cephede uzun kenarlar boyunca uzayıp giden yanyana sıralanmış asker odaları avluya bakmaktadır. Orta avlu ile odalar arasında üstü çatı saçağı ile kapanan ve "dehliz" olarak tanımlanan bir koridor bulunmaktadır. Avlunun güneyindeki iç tarafa bakan cephe dışında bu "dehlizler"; doğu, batı ve kuzey cephesinin avluya bakan tüm yüzlerini çevrelemektedir. Güney cephenin köşelerinde iki mutfak yer almaktadır. Avlunun güneyinde yer alan cami, yapının kuzey (ön) cephesinde yer alan giriş kapısı ile aynı aks üzerine yerleştirilmiştir. Orta sahnınlığı olan tek kollu bir merdivenle caminin ana mekanına ulaşılır ve keşif defterinden anlaşıldığına göre, sütunlar üzerinde yükselen fevkanî bir yapıdır. Caminin sağında sundurma, solunda mühimmatın konacağı ambar yer almaktadır.

Bu planın olduğu belgede, kağıdın altında yer alan ön cepheye ait görünüşte taş duvarlardan oluşmuş bir subasman, üzeri kireç ile sıvanmış olduğu ifade edilen duvarlar ikişer pencere açıklığı ile bölünmüştür. 30 odalı olan kışlada odaları ayıran duvarların da taş duvar olduğu ve ön cepheye ait çizimde gösterildiği tespit edilmektedir. Odalara ait bu iki pencerenin ortasında mekanın ısınmasını sağlayan ocak konumlandırılmıştır. Odalardaki tüm ocakların cephede tespiti kuşkusuz kırma çatı üzerinden yükselen bacalardan izlenebilmektedir. Odaların avluya bakan yüzündeki duvarda da ön cephedeki pencerelerle aynı aksta iki pencere düzeni yinelenmiştir. Avluya bakan pencerelerin ortasında odaların giriş kapıları bulunmaktadır. Planda göze çarpan bir başka unsur, keşif defterindeki ifadelerin de desteklediği gibi, kapının açıklığından itibaren, kapı ve ocak aksı arasında, ocağın olduğu yere kadar farklı bir zemin malzemesinin tercih edilmesidir. "Kaldırım ferşli" olarak ifade edilen ve odayı boylamasına kat eden zemin döşemesinin taş olduğu tahmin edilmektedir.

Plan 1 III. Selim Döneminde Ankara Akköprüü Yakınında İnşa Edilen Kışlanın Planı
(BOA., C.AS., Dosya no:167 Gömlek no:7314)

Keşif Defteri Işığında Ankara'daki Kışlanın Yapım Usulü ve İnşaat Malzemesine Ait Bilgiler

Kışlanın planının ve ön cephesinin çizimler dahilinde görünürlükleri tasarıma ait bazı yaklaşımlar hakkında bilgi vermektedir. Ancak, plan ve tek görünüşten ibaret bir projede kuşkusuz anlaşılmayan teknik yönler bulunmakta ve bu durum mimari anlatımı yetersizleştirmektedir. Osmanlı'ya ait çoğu tasarımlarda, inşa edilecek olan anıtsal bir yapı değilse, bu eksikliklerin keşif defterinde yazan açıklamalarla desteklendiği ve bu açıklamaların da yetersiz olduğu söylenebilir. Alışılacağı yapıım sistemleri ve usullerine ait birikimlerin zihinlerde bıraktığı bilgi yığınlarının okuyucu tarafından zaten bilindiği düşüncesi içerisinde, çoğu kez yüzeysel anlatımlar ve genel izahatlar inşaatta kullanılacak malzeme dökümlerine eşlik eder. Kışla binasının çizimlerinin yansıtmadığı, binanın yapıım sistemine ait görünmeyenleri, yapı elemanları, çatısı, döşemesi, taşıyıcı sistemine ait bilinmeyen yönleri anlatımdaki karmaşıklığa rağmen keşif defterinden okunabilmektedir. Keşif defterindeki tanımlamalar, çatıdan, kapıya oradan döşemeye, sebinin malzemesinden çatı makasları ve babaların aralıklarını veren ölçülere sıçrayarak, gelişigüzel ele alınmış ve herhangi bir tasnif içinde verilmemiştir. Çatı inşasına dair bilgiler kendi içinde, duvarlar kendi içinde tarif edilebileceği gibi, avlu etrafında sıralanan yapı grupları da farklı malzeme ve yapıım tekniklerine sahip olduklarından kendi içlerinde tanımlanabilirlerdi. Ancak, keşif defterindeki ifadeler, anlamlandırmayı güçleştiren içiçe geçmiş tariflerin birbirlerinden ayrıştırılarak anlamlı hale getirilmesine muhtaçtırlar.

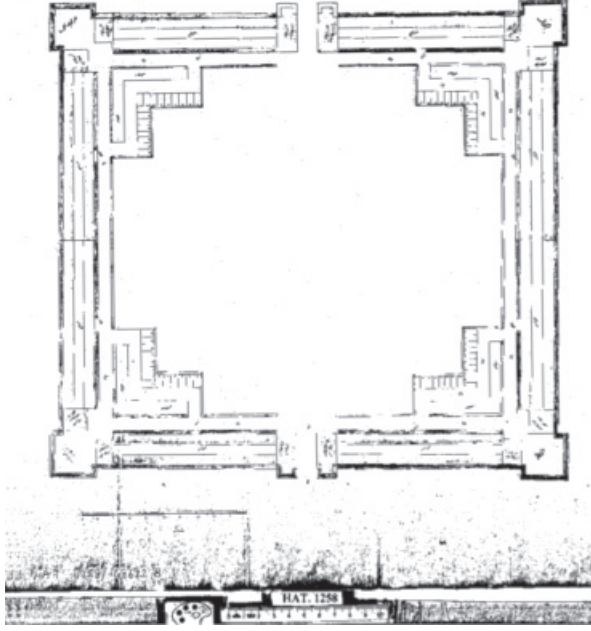
Kışlaya ait keşif defteri, 27 Z 1219/29.3.1805 tarihli dosyanın içinde Hassa mimar halifesi Seyyid Mustafa'nın takdim ettiği kışlanın planı ile birlikte yer almaktadır. Belgenin özgün halini okuyucuya olduğu gibi iletmek amacıyla, Seyyid Mustafa'nın tariflerindeki sıraya bağlı kalarak tariflendiğinde, kışlanın üç tarafı pencere kotuna gelinceye kadar taş duvar, üzeri üç sıra hatıllı kerpiç duvar olarak düşünülmüştür. Orta avlusu olan yapının, asker odaları olarak düşünülen odalarının avluya bakan duvarlarında üç zirada¹⁷ bir (2.274 m.) kürsü (ayak/kaide) konarak, sütun yerleştirilmiş, yarım zirada bir kiriş yerleştirilmiştir. Üç zirada bir makas yapılmış; baba, payanda kuşak ve mertekli çam tahtası kaplı kiremit çatılı olması planlanmıştır. Odalarda kirişler üzerine toprak ile çam tahtasından döşeme yapılacağı ifade edilmektedir. Odaların avlu tarafına bakan kısımlarının önünde yer alan koridorun üstünde "basma tavan" yapılacağı ve odaların ön cephedeki pencerelerinin önüne demir parmaklık, avluya bakan kısmına ahşap

¹⁷ Zirâ: Dirsekten orta parmak ucuna kadar olan eski bir Osmanlı uzunluk birimidir. 75-90 cm. arasında değişen türleri vardır. Zirâ-i mi'mârî özellikle yapıım işlerinde kullanılırdı. 0.758 m. uzunluğunda ve 24 parmaktan oluşurdu. Bkz. Metin Sözen ve U. Tanyeli, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, 4. B., İstanbul 1996, s. 260.

parmaklık yapılacağı ifade edilmektedir. Pencerelerin çerçeve ve pervazlarının yapılacağından da kısaca söz edilmiştir. Beyaz sıvalı, içlerinde ocağı olan iki büyük mutfak ve büyük bir kışla kapısı da keşfe dahil edilmiştir. Söz konusu kışla içinde inşa edilecek caminin altına bir sıra sütun dikilerek (avlu tarafına bakan yüzünde olmalı) ve üç tarafı kerpiç ve taş duvarlı olarak inşa edilecektir. Buradan caminin fevkanî bir yapı olduğu çıkarsamasını yapmak mümkündür. Ayak ve duvarlarla zeminden ayrılan caminin altında ve ortasında üç tarafı küfeki taş ve tuğla hatıllı harç kullanılarak oluşturulmuş ve sıvanmış bir hazne yapılacağı tarif edilmektedir. Bu kâgir haznenin içine de lökün ve kalaylı, pirinç lüleli su haznesi (sebil) yapılacaktır. Lökün, gerek kurşun gerekse de pişmiş toprak boruları birbirine bağlayan özel bir macundur.¹⁸ Mimar halifesi, sebile getirecek suyun boruları ile ilgili bilgiyi vermektedir. Kalaydan söz ediyor olması ise kâgir su haznesinin içinde bakır bir başka haznenin yerleştirileceği fikrini destekler. Mimar halifesi, caminin üst katında bir taraf dolma duvar (ahşap karkas olmalı), geri kalan üç tarafı kerpiç olmak üzere, sayısı verilmeyen ancak kapı ve pencere yapılacağı ifade edilen tek hacimli bir mekandan söz etmiştir. Dolma duvar ahşap iskeletin içinin taş ya da topraktan üretilen malzemelerle doldurulacağı tahmin edilmekle birlikte, kerpiç duvar, samanla karıştırılmış çamurun kalıplanarak güneşte kurutulularak üretilmesiyle oluşturulan bir inşaat ögesidir. İki farklı duvar yapım biçimine neden ihtiyaç duyulduğu hakkında fikir yürütmek güçtür. İlk akıla gelen sebep, belgelerde kış mevsimi gelmeden yapının bitirilmesi konusundaki vurgulamaların yoğunluğu nedeniyle, eldeki malzemelerle hızlı bir yapı üretimine ihtiyaç olduğu ve bunun da karışık yapım sistemlerinin kullanılmasını gerektirdiğidir. Beyaz sıvalı olacağı anlaşılan caminin, sağından ve solundan basamaklarla bir sahına ulaşılarak ana ibadet mekanına giriş sağlanacak biçimde merdivenli yapılacağı ve yapının fevkanî bir cami olacağı keşif defterindeki ifadeden bir kez daha desteklenmektedir. Söz konusu caminin sağ tarafında önu sütunlu üç tarafı ve üstü kapalı sundurma yapılması, caminin sol tarafına ise mühimmat koymak amacıyla pencereli bir ambar inşası uygun görülmektedir. Kışlada kullanılacak suyun bir hendek kazılarak akışının sağlanması da masrafa dahil edilmiştir.¹⁹

¹⁸ Lökün için Bkz. Gülsün Tanyeli ve U. Tanyeli, "16. Yüzyıl Osmanlı Mimarlık Teknolojisi", *Türk Kültüründe Sanat ve Mimari Klasik Dönem Sanatı ve Mimarlığı Üzerine Denemeler*, YEKÜV, İstanbul 1993, s. 143.

¹⁹ BOA., C.AS., Dosya no: 167, Gömlek no: 7314.

Plan 2 II. Mahmud dönemine ait kışla planı (BOA., HAT., Dosya no: 1258 Gömlek no: 48622-B)

II. Mahmud Döneminde Ankara'da İnşa Edilmesi Öngörülen Redif Kışlası ve Plan Özellikleri

İstanbul'da yeniçeriliğin kaldırılmasından sonra, Nizâm-ı Cedîd'e dönmeye cesaret edilemediğinden "Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye" adını taşıyacak bir ordu için asker toplanmasına başlanmıştı. II. Mahmud zamanında kurulmasına çalışılan bu ordu, askerlik hizmeti yükümlülüğü yöntemine göre halktan derlenecek erlerden kurulacaktı. Bu muvazzaf ordu, "hasa" ve "mansûre" olarak iki sınıfa ayrılmıştı. Hasa ordusu başkentte padişahın seçkin askeri olacaktır. Mansûre sınıfına alınan erlerin ise kaç yıl hizmet edeceği belirlenmemiştir. Bu hizmetten terhis edilenlerden redif taburları kurulacaktır. 1834'te Anadolu ve Rumeli vilayetlerinde taburlar kurulmaya başlamıştır.²⁰

Ankara'da 1837 yılında bu amaçla bir redif kışlası inşa etmek için girişimde bulunulmuştur. Ankara ve Çankırı sancaklarında redif taburu oluşturulması, kendi istekleriyle müracaat eden kişilerden süvari bölükleri tertip edilmesi ve bir kışla inşası için 1837 yılında Ankara Müşiri İzzet Paşa'dan İstanbul'a gönderilen bir tahrirat bulunmaktadır. Asâkir-i Mansûre için redif askeri yetiştirmek amacıyla Ankara sancağında

²⁰ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, 15. B., Yay. Haz. Ahmet Kuyaş, YKY., İstanbul 2010, s. 190.

III. Selim ve II. Mahmud Dönemlerine Ait İki Kışla Planının Karşılaştırılması

III. Selim ve II. Mahmud dönemine ait bu iki plan Ankara'da yapılması planlanan ve askeri reformların bir sonucu olarak görülen talimli modern asker yetiştirilecek mekanların tasarımlarıdır. Askeri alanda yenileşme ve reform süreçlerinin somut bir yansıması olan tasarımlardaki plan düzenleri Osmanlı'nın medrese gibi anıtsal yapılarda yer alan ve tekrar edilen plan düzenini göz önüne getirmektedir. İki yapıda da açık avlu ve avluya bakan odalar, Osmanlı medrese yapılarındaki yan yana dizilmiş, bu sınıf düzenini hatırlatmaktadır. İki planın mekan kullanımı açısından ortak özellikleri bulunmakla birlikte, ayrırcı yönleri de vardır. Sözelimi, her iki planda da hizmet mahalleri, diğer bir deyişle mutfak, tuvalet, çamaşırhane, depo gibi alanlar dörtgen formun köşelerine yerleştirilmiştir. Özellikle, III. Selim dönemine ait planda tuvaletlerin ön cephede yer alması, cephenin karşılayıcı olarak temsilietinin ikinci planda düşünüldüğünü göstermektedir. II. Mahmud dönemine ait planda ise mutfak ve çamaşırhane ön cephede köşelerde yer alır. Her iki plan, hizmet alanlarının ön cephedeki görünümünün yeteri kadar düşünülmendiğini gösterir. II. Mahmud dönemine ait planda, tuvaletler avlunun içine bakan yüzde yer almıştır. Dışa yansımayan bu tasarım anlayışı da içte avluyu gereksiz yere sınırlayan bir yaklaşım geliştirmiştir. Medresedeki sınıf düzenini anımsatan III. Selim dönemine ait planda, dikdörtgen formun uzun kenarları 115 mimar zira olarak verilmiştir. Bu rakam kabaca 87 metreye denk gelmektedir. 14 birimlik eş odalara ayrıldığında "neferat odaları"nın her birinin kısa kenarı yaklaşık 6.20 metredir. Kışla planının kısa kenarının ölçüsü verilmemiştir. Ancak, çizimdeki orantılar üzerinden fikir yürütülürse, her neferat odasının uzun kenarı yaklaşık 8 metre civarında olacaktır. Dolayısıyla, 50 metre karelik 30 oda askerlerin kullanımında bulunmaktadır. 1805 yılında kışladaki asker sayısı 1073 kişiydi.²² Nöbetleşe olmadan tüm askerlerin kışlada kalması söz konusu olduğunda, her odayı 35 askerin kullanması nedeniyle, kışlanın daha başlangıçta ihtiyaca cevap vermeyeceği açıktır. III. Selim döneminde, 30 oda Anadolu'daki kışlalarda bir emsal olarak esas alınmış olabilir. Kırşehir kışlası da 30 odalı olarak kerpiçten inşa edilmiştir.²³ Kayseri'deki kışla, vali sarayının tamiri yapılarak dönüştürülmüş, Nizâm-ı Cedîd'in kaldırılmasından sonra han olarak kiraya verilmiştir. Çankırı'da Beylik Sarayı ve Aksaray'da da mutasarrıflığa ait saray genişletilerek kışla haline getirilmiştir.²⁴ Bu sebeple, III. Selim döneminde kışlaların, kalabalık kişilerin ikâmetgahı için kullanılan büyük ev, saray, han gibi yapılardan farklı algılanmadığı ve planların kolaylıkla dönüştürülebildiği söylenebilir.

²² S. Cataltepe, 19. Yüzyıl Başlarında Avrupa Dengesi ve "Nizam-ı Cedid" Ordusu, s. 180.

²³ A.g.e., s. 193.

²⁴ A.g.e., s. 186, 199, 202.

III. Selim dönemi İstanbul kışlaları ise François Kauffer haritasından tespit edilen planlarına göre değerlendirilebilir.²⁵ Sözelimi, Eyüp İskelesi'nin karşısında yer alan Humbaracı Kışlası kıyıya paralel yerleşmiş, orta avlulu, dört kenarının orta aksında çıkmaları olan, dikdörtgen planlı bir yapı olarak görünmektedir. Meyyit Kapısı yanında bulunan, dikdörtgen planlı ve açık orta avlulu, kırma çatılı yapı III. Selim döneminde de kullanılan Kalyoncu Kışlası'dır.²⁶ Devam eden sahil şeridinde bundan sonraki askeri yapı Salı Pazarı Camii yakınındaki Topçu Kışlası'dır. Diğer askeri yapılara göre, son derece uzun olan cephesi kıyıya paralel olarak konumlandırılmıştır. Kıyıya hakim uzun cepheli bu yapı, diğer askeri yapılar gibi açık orta avlulu bir düzene sahiptir. Hemen gerisinde dikdörtgen planlı Top Arabacıları Kışlası yer almaktadır.

II. Mahmud döneminde İstanbul'da inşa edilen Kuleli Kışlası'nın Barok üslupta kuleleri dışında, cephe tipolojisi olarak 18. yüzyıl Kalyoncu Kışlası tipolojisini izlediği görülmektedir. Kuleli, Davutpaşa ve Rami kışlaları da avlulu yapılar olarak III. Selim dönemi kışlalarındaki plan kurgusu ile bu açıdan benzerlik gösterirler.²⁷ II. Mahmud dönemi İstanbul dışındaki kışlalar incelendiğinde ise, planlarına ulaşılabilen Kütahya, Afyonkarahisar²⁸, Leş, Sofya ve Niş'deki²⁹ (Bkz. Ek 1) örnekler dahil edildiğinde, III. Selim dönemi orta avlulu plan düzeni ile karşılaşılmaktadır. Ancak, tespit edilen örneklerin çoğunda kare avlu yaygın olarak görülmektedir. Koşu düzeni çizilen planlarda daha net okunabilmektedir. Han ya da medrese odası planından daha çok koşu düzeninin planlarda etkili biçimde öne çıktığı görülmektedir. Bununla birlikte, askere geceleme için ayrılan koşu alanları dışında toplantı mekanları ve askeri ihtiyaçlara cevap veren mekanlar tasarlanmıştır. Mutfak, tuvalet gibi hizmet alanları cephelerde belirginleşmekle birlikte, III. Selim dönemindekine göre daha rasyonel hale getirilmiştir. II. Mahmud dönemine ait planlarda uzun koşu alanlarının nasıl aydınlatıldığına ya da ısıtıldığına dair fikir yürütmek güçtür. Çizimlerde buna dair gösterimler yer almamıştır. III. Selim dönemi kışla planının durağan plan ve cephe düzenine karşılık, II. Mahmud döneminde planları elde edilen redif kışlalarının genel özelliklerine bakıldığında, Ankara'daki örnekte olduğu gibi, köşelerdeki bölümlerin cephelerden öne doğru taşırılmasıyla -görece hareketlilik sağlanmıştır.

²⁵ F. Kauffer'in İstanbul Planı. Bazı detaylar ve açıklamalar ile Barbié Du Bocage tarafından zenginleştirilmiştir. Yıl: 1817, <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148> (Erişim: 12.11.2012, 11:50).

²⁶ F. Kauffer haritasında "*Caserne pour les Marins du Nizâm-ı Cedîd*" olarak kayıt düşülmüştür. Bu yapı 1782 yılında I. Abdülhamid döneminde yapılan ve III. Selim döneminde de Nizâm-ı Cedîd askeri için kullanılan Kalyoncu Kışlası'dır. Meyyit İskelesi yakınında olduğu ifade edilen bu kışla için ayrıca bkz. Sarkis Sarraf Hovhannesyanyan, *Payitaht İstanbul'un Tarihçesi*, Çev. Elmor Hançer, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, s. 37.

²⁷ Doğan Kuban, *Osmanlı Mimarisi*, YEM, İstanbul 2007, s. 556.

²⁸ BOA., HAT., Dosya no: 1244, Gömlek no: 48320-N.

²⁹ BOA., C.AS., Dosya no: 560, Gömlek no: 23513.

Sonuçlar

III. Selim ve II. Mahmud dönemlerine ait iki kışla planı ve yapım usullerine ait araştırma, iki ayrı askeri reform yanlısı sultanın görüşleri üzerinden bazı sonuçlara varmayı sağlamaktadır. Plan düzeni açısından makale boyunca tartışılan plan tipleri açık avlu sistemini esas alan ve iki sultanın orduda askeri reform düşüncelerindeki farklılığı ortaya çıkarmak yerine, genelde “aynılığı” temsil eden bir mekan biçimi sunar. Kuşkusuz, iki ordunun kuruluş amacının gerisinde ordunun moderleşmesi, askerlerin batılı askerler gibi eğitilmesi fikri bulunmaktadır. Ancak iki ordunun kullanacakları kışla binalarındaki en önemli farklılık askerlerin kalacağı koğuş düzeninde görülmektedir. Bunun dışında, III. Selim dönemine ait kışlada caminin varlığına rağmen, II. Mahmud dönemine ait planda camii, kışlanın bir parçası olarak düşünülmemiştir. Bu tasarım biçimi yaklaşık aynı dönemde Kütahya ve Afyonkarahisar’da inşa edilen kışla binasında da görülmektedir (Bkz. Ek 1). Kütahya ve Afyonkarahisar’daki kışla binasında orta avlulu kare plan düzeni tekrarlanmıştır. Koğuş düzeni ve tuvaletlerin cephelerden belirgin biçimde çıkarılması, köşedeki kare kütlelerin belirginliği Ankara’daki redif kışlası ile benzer özellikler gösterir. Tek farklılık, Ankara’daki kışlada bulunan arka cephedeki giriş kapısının yerine “meclis odası” olarak adlandırılan bir mekanın ilave edilmesidir.³⁰ Bununla birlikte, Sofya’da inşası kararlaştırılan kışla binasında üç orta avlulu düzen, II. Mahmud dönemi kışla planları arasında avluların tekrarlaması yönüyle farklı bir yaklaşım sunar (Bkz. Ek 1).

II. Mahmud döneminde yapılması planlanan redif kışlasının yapım usulüne ait bilgilere ulaşamamıştır. Ancak, II. Mahmud’un kışla yapım sistemlerine dair görüşleri mimarlar/mimar halifeleri tarafından benimsenmiştir. Sözelimi, Vidin ve Selanik’te 1832 yılında yapılacak kışlaların resimlerinin ve keşiflerinin mimar ağa tarafından “*süs cihetine bakılmayıp, metanet ve kullanışlılık gözetilerek*” çizilmesi II. Mahmud’un devlet yapılarının inşalarında öncelikli tuttuğu ilkelere aykırı değildi. Sözelimi, II. Mahmud döneminde, Kütahya’da ve Afyonkarahisar’da yapılacak kışlaların; Konya, Ankara, Çankırı ve Kastamonu’daki kışla, hastane, ambar yapıları gibi sağlam inşa edilmeleri beklenmekteydi.³¹ Kütahya ve Afyonkarahisar’da inşa edilecek kışlaların da “*gösteriş ve süslülüğü*”nün İstanbul’da inşa edilen kışlalar gibi olmasının beklenmediği ifade edilmiştir. Kütahya ve Karahisar’ın (Afyonkarahisar) imkanlarına uygun olarak inşa edilmesi istenmektedir.³² II. Mahmud’un Ankara’daki kışla binasının inşaatı ile ilgili yazılan Hatt-ı Hümayûn’una

³⁰ Meclis Odası dışında karar merkezi ve yönetim için ayrılan bazı mekanlar da bulunmaktadır. Binbaşı Odası, Meclis-i Şura Odası, Kaymakam Dairesi, Miralay Dairesi gibi bölümler, III. Selim dönemi Ankara Kışlası planından farklılık gösterir (BOA., HAT., Dosya no: 1244, Gömlek no: 48320-L).

³¹ BOA., HAT., Dosya no: 1244, Gömlek no: 48320.

³² BOA., HAT., Dosya no: 1244, Gömlek no: 48320A.

ek olarak verdiği görüşte, kışla ve nazır konağı türünde yapılacak binaların ahşap dolma duvar (ahşap karkas) olmamasını, taş duvarlı sağlam ve tümüyle kâgir olmasını dile getirdiği görülmektedir.³³ Bu açıdan bakıldığında, II. Mahmud, kâgir yapım sisteminin kullanılmasını sürekli belgelerde ifade eden III. Selim'den farklı bir görüşe sahip değildir.³⁴

Kuşkusuz, iki sultan için öncelikli olan yapının sağlamlığıydı. Ankara'daki III. Selim dönemi kışlasına ait keşif defterindeki karışık yapım usulleri ve sultanın askeri yapıların kâgir inşa edilmesi isteğine rağmen, bu isteğinin mimar ya da kalfalar tarafından sıklıkla gerçekleştirilemediği söylenebilir. İnşa kaliteleri ne olursa olsun çoğu araştırmacı kışlaların üslupları ve tezyinatları üzerinden inceleme yapmayı tercih etmiştir. Kuşkusuz, yapıldıkları dönemde kışlalar halkın ilgisini çekmiştir. Sözelimi, III. Selim döneminde Nizâm-ı Cedîd askeri için Bolu'da inşa edilen kışlanın (1804-1805) beyaz boyalı yüksek cephelerinin halkın dikkatini çektiği, yeşilliklerin içinde binanın cazip şekilde görüldüğü ifade edilmiştir.³⁵ Halka cazip gelme ihtimali olan diğer III. Selim kışlalarının cephe özelliklerinin sultanın halkı etkileme amacıyla özellikle seçildiğine dair elimizde kesin bir kayıt yoktur. Bu açıdan bazı araştırmacılar tarafından III. Selim'in kışlaları "şaşaalı ve görkemli" yapmaya çalıştığının öne sürülmesi³⁶, tartışmalıdır. Ankara'daki örnekte, seçilmiş inşaat malzemeleri ve yapım usulleri dış görünüşten daha çok yapıma dair bilgiler vermekte ve süs öğelerini içeren herhangi bir yorum yapmaya imkan tanımamaktadır. Her iki sultanın özellikle Anadolu'daki kışlalar için "sağlam ve gösterişsiz" yapılmalarına dair emirleri bulunmaktadır. Ancak, verilen emirlerin her zaman sultanların istekleri doğrultusunda gerçekleşmediği diğer bir deyişle, inşa süreçlerinin usul ve malzeme kullanımındaki hatalar nedeniyle yolunda gitmediği tespit edilmektedir. Sözelimi,

III. Selim'in,

"Benim vezirim, bugün tebdilen Kağıthane'ye vardım. Yapılar bir acayip. Bu miri ebniyesine (devlet binalarına) dikkat olunmuyor. Geçer iken Hasköy Kışlası'nı gördüm. Bütün ahşap, bayağı bir konak gibi yapılıyor. Ben ise Tersane Kışlası gibi tenbih eylemiş idim. Keşif defterinde nısf (yarım) kargir yazılmış idi. Nısf kargir buna mı derler? Mimarağaya tenbih eyle, Tersane Kışlasına bakıp anın gibimidir takrir etsin (karar versin)"

³³ BOA., HAT., Dosya no: 1258, Gömlek no: 48622-B.

³⁴ İki sultan ve diğerlerinin inşaat usullerini ve yapım sürecini etkilemeleri hakkındaki müdahaleler için bkz. Oya Şenyurt, "Son Dönem Osmanlı Sultanlarının Fermanlarında İstanbul'daki İnşaat Faaliyetlerine Müdahaleler", *Tarih ve Uygarlık İstanbul*, Sayı: 1-2, İstanbul 2012, s. 147-157.

³⁵ Hamdi Birgören, *Mithat Kemal Bey Âyanlar Devrinde Bolu*, Bolu Belediyesi Bolu Araştırmaları Merkezi, Bolu 2008, s. 19.

³⁶ III. Selim'in kışlaların görkemli yapılması için uğraştığı ileri sürülür. Sultanın fermanlarına bakılmaksızın varılan bu sonuca katılmak mümkün değildir. Söz konusu iddia için bkz. A. Hilal Uğurlu ve Filiz Özer, III. Selim'in İstanbul'u: Askeri Yapılar Üzerinden Bir Okuma, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 9, 2013, s. 5.

söylemi, 1793-1794 yılında III. Selim'in buyruğunda yer alan bazı mimari müdahaleleri sunmaktadır.³⁷ Yapıların teknik anlamdaki özelliklerine müdahale ettiği ve kâgir yapı sisteminin öncelikli olarak askeri yapılarda uygulama bulması isteğinin olduğu görülmektedir. O dönemde adı geçen "yarı kâgir" tabiri çoğu zaman yanlış anlaşılmalara açık, doğru uygulamalardan yoksundur. Sözgelimi, sultanın söz ettiği Hasköy kışlasında önce ahşaptan yapılan sütunların yapıya kâgir görünüm kazandırmak amacıyla etraflarının horasan harcı ile tuğla örülerek çevreleneceği ve sütun aralarının da kâgir duvarla örüleceği, Kasımpaşa'daki kışladan daha sağlam olacağı öne sürülmüştür.³⁸ Ahşap sütunların etraflarının tuğla ile örülmesi uygulaması önce ahşap karkas gibi başlanan ancak sonrasında kâgire dönüştürülen bir yapı düzeni olarak görülebilir. Bu açıdan bakıldığında, III. Selim döneminde devlet yapılarında kâgir bina inşaatının sürekli vurgulanmasına rağmen İstanbul'da bile kâgir yapımın tam olarak uygulanmadığı söylenebilir. Başkentteki kışla inşalarında yaşanan teknik bilgi yetersizliğinin Anadolu'da ve makalenin konusu olan Ankara'daki yansımalarını keşif defterindeki yamalı bohçaya dönen karışık yapım biçimlerinden okumak mümkündür.

Kaynaklar

- Ankara Vilayeti Sâlnâme-i Resmîsi 1325 (1907), Haz. Kudret Emiroğlu, Ahmet Yüksel, Ömer Türkoğlu, Ethem Coşkun, Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları, Ankara 1995.
- Anon., *Ankara Başkentini Tarihi, Arkeoloji ve Mimarisini*, Ed. Mustafa Servet Akpolat, Erdal Eser, Ankara Enstitüsü Vakfı Yay., Ankara 2004.
- Anon.1, *Osmanlı'da Ankara*, Ankara Büyükşehir Belediyesi Ankara Tarihi ve Kültürü Dizisi 2, 2. B., Ankara Büyükşehir Belediyesi, Ankara 2008.
- Berkes, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, 15. B., Yay. Haz. Ahmet Kuyuş, YKY, İstanbul 2010.
- Birgören, Hamdi, *Mithat Kemal Bey Ayanlar Devrinde Bolu*, Bolu Belediyesi Bolu Araştırmaları Merkezi, Bolu 2008.
- Cengizkan, Ali, *Ankara'nın İlk Planı 1924-1925 Lörcher Planı Kentsel Mekan Özellikleri, 1932 Jansen Planı'na ve Bugüne Katkıları, Etki ve Kalıntıları*, Ankara Enstitüsü Vakfı, Ankara 2004.
- Çataltepe, Sipahi, 19. Yüzyıl Başlarında Avrupa Dengesi ve "Nizam-ı Cedid" Ordusu, Göçebe Yay., İstanbul 1997.
- Erdoğan, Abdülkerim, "Ayrılık ve Kavuşma Yeri" *Unutulan Şehir Ankara*, 1.B., Akçağ Yay., Ankara 2004.
- Eyice, Semavi, "Ankara'nın Eski Bir Resmi", *Türk Tarih Kurumu tarafından yayımlanan Atatürk konferansının IV. Cildindeki makalenin ayrı basımıdır*, Ankara 1972, s. 61-124.
- Hovhannesyan, Sarkis Sarraf, *Payitaht İstanbul'un Tarihçesi*, Çev. Elmor Hançer, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.
- İnalıcık, Halil, *Osmanlı ve Modern Türkiye -Araştırmalar-*, Timaş, İstanbul 2013.
- Kuban, Doğan, *Osmanlı Mimarisini*, YEM., İstanbul 2007.

³⁷ Oya Şenyurt, "Son Dönem Osmanlı Sultanlarının Fermanlarında İstanbul'daki İnşaat Faaliyetlerine Müdahaleler", *Tarih ve Uygurluk İstanbul Dergisi*, Sayı: 1-2, İstanbul 2012, s. 152.

³⁸ BOA., HAT., Dosya no: 263, Gömlek no: 15177A.

Özdemir, Rifat, "Ankara", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.3, İstanbul 1991, s. 201-209.
Sözen, Metin ve Uğur Tanyeli, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, 4. B., İstanbul 1996.

Şenyurt, Oya, "Son Dönem Osmanlı Sultanlarının Fermanlarında İstanbul'daki İnşaat Faaliyetlerine Müdahaleler", *Tarih ve Uygarlık İstanbul Dergisi*, Sayı: 1-2, İstanbul 2012, s.147-159.

Tanyeli, Gülsün ve Uğur Tanyeli, "16. Yüzyıl Osmanlı Mimarlık Teknolojisi", *Türk Kültüründe Sanat ve Mimari Klasik Dönem Sanatı ve Mimarlığı Üzerine Denemeler*, YEKÜV, İstanbul 1993, s. 125-157.

Uğurlu, A. Hilal ve Filiz Özer, "III. Selim'in İstanbul'u: Askeri Yapılar Üzerinden Bir Okuma", *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 9, 2013, s. 1-16.

Arşiv Belgeleri

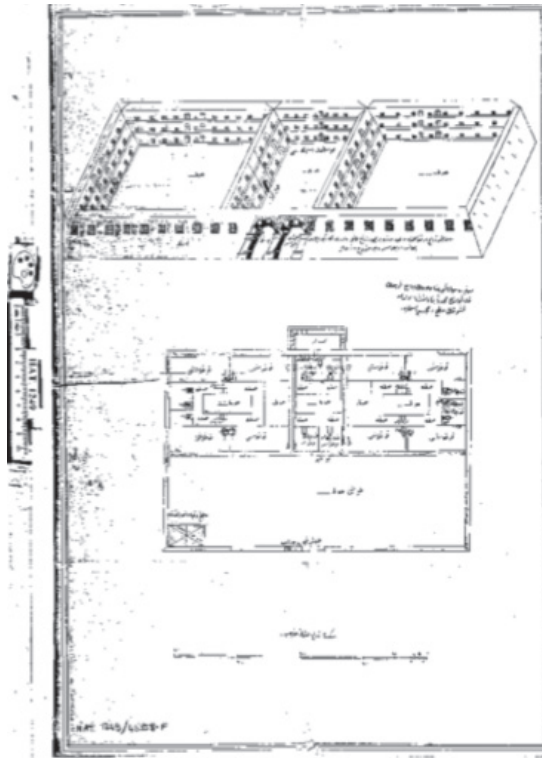
BOA., Başbakanlık Osmanlı Arşivi

C.AS., Cevdet Askeri

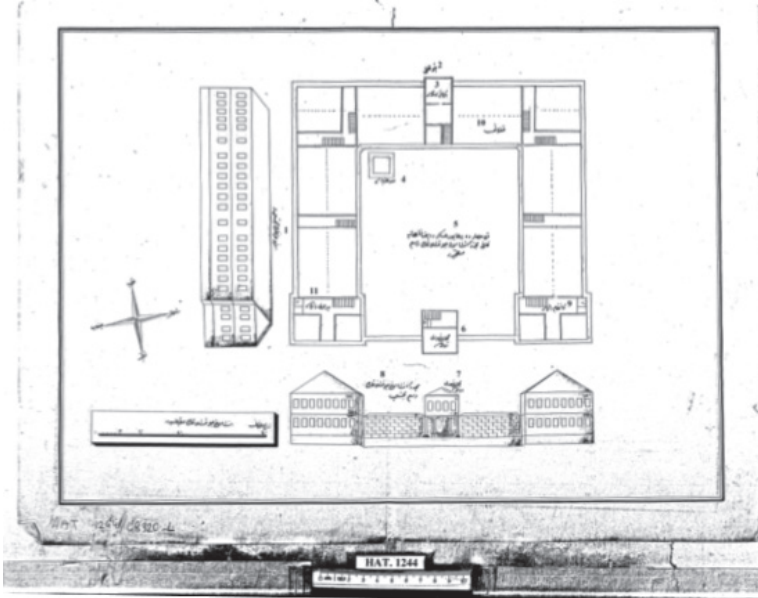
HAT., Hatt-ı Hümayûn

İ.DH., İrade Dahiliye

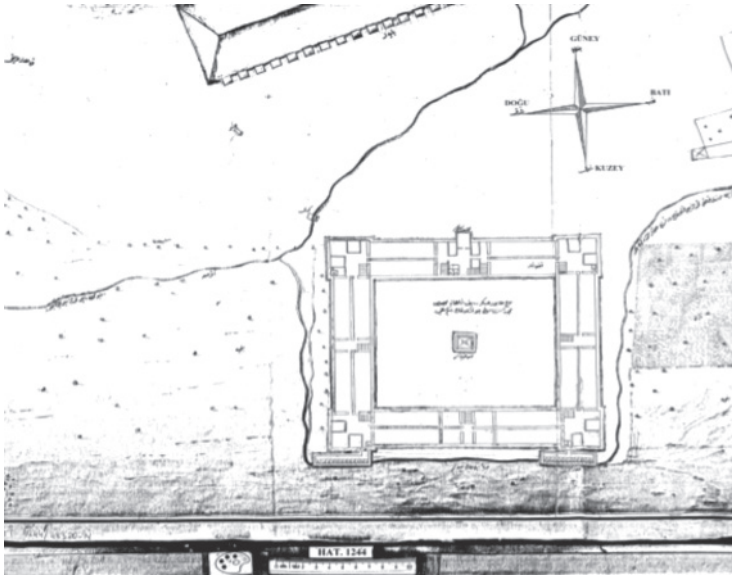
EK 1

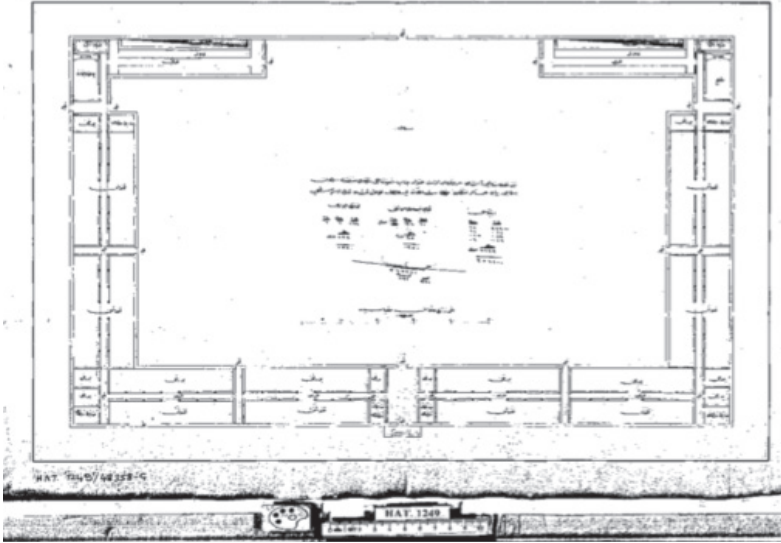
II. Mahmud döneminde Sofya'da Siyavuş Paşa Camii karşısında yapılması planlanan kışla (HAT, Dosya no:1249, Gömlek no:48358 F)

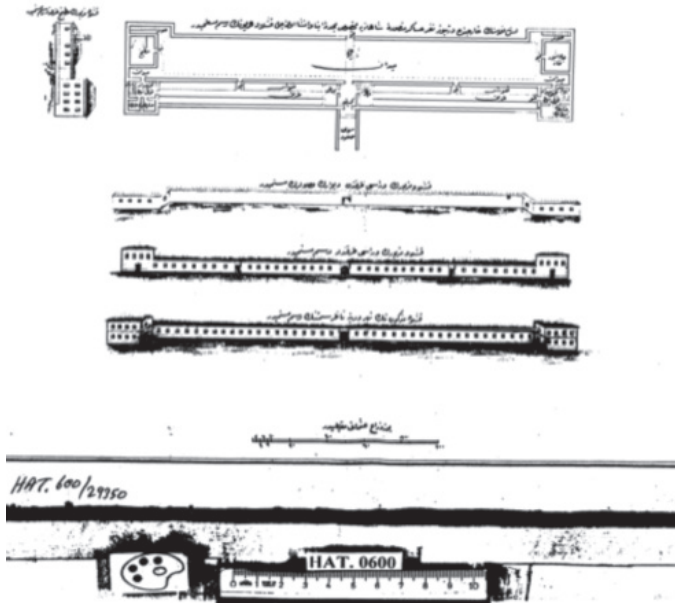
II. Mahmud döneminde Afyonkarahisar'da yapılmasına karar verilen kışla planı
(BOA., HAT., Dosya no: 1244, Gömlek no: 48320-L).

II. Mahmud döneminde Kütahya'da yapılmasına karar verilen kışla planı
(BOA., HAT., Dosya no:1244, Gömlek no: 48320-N).

Niş Kalesi'nde inşa edilecek kışlanın planı
(BOA., HAT., Dosya no:1249, Gömlek no: 48358 C)

Leş Kalesi dahilinde inşa edilecek kışlaya ait planlar
(BOA., HAT., Dosya no: 600, Gömlek no: 29350)